

УДК 378.015.311:614:343.35 (477) (043.3)
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.64-1.33>

О. П. Шеремета

проректор
Академії Державної пенітенціарної служби

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ

Якісне виконання службових обов'язків офіцерами Державної кримінально-виконавчої служби передбачає здоровий спосіб життя, підтримання психічного здоров'я, готовність до фізичного та духовного саморозвитку, тобто володіння здоров'язберезувальною компетентністю, що є запорукою власного міцного здоров'я та якісного виконання професійних обов'язків. У статті представлено діагностичний інструментарій для визначення сформованості зазначеної компетентності у майбутніх офіцерів Державної кримінально-виконавчої служби. На думку автора, висновок про стан сформованості здоров'язберезувальної компетентності можна зробити на основі оцінки мотивації до визнання цінностей здорового способу життя, умінь та навичок, які є необхідними для здоров'язберезувальної діяльності. Автор вважає доцільним виокремлення трьох критеріїв здоров'язберезувальної компетентності, ідентичних за змістом її структурним компонентам. Такими критеріями автором визначено мотиваційний, когнітивний та діяльнісний. У статті представлено детальну характеристику кожного із запропонованих критеріїв. Мотиваційний критерій стосується позитивного та відповідального ставлення до власного здоров'я, внутрішньої переконаності у перевагах та необхідності здорового способу життя. Когнітивний критерій характеризує сукупність знань у галузі здоров'язбереження, гігієни, медико-соціальних основ здоров'я тощо. Щодо діяльнісного критерію, то у статті зазначено, що він стосується практичного застосування технологій позитивного мислення, умінь самоаналізу стану фізичного, соціального та психічного здоров'я. У статті висвітлено відповідні показники кожного критерію. На основі напрацювань вітчизняних науковців та відповідно до зазначених критеріїв виокремлено три рівні сформованості здоров'язберезувальної компетентності: критичний, достатній і високий з детальним описом кожного. Критичний рівень – це незнання основ соціального та психічного здоров'я, засобів підтримки та зміцнення високої працездатності, основ безпечної життєдіяльності власної та засуджених. Достатній рівень сформованості здоров'язберезувальної компетентності – це відповідальність за власне здоров'я та здоров'я колег і засуджених, прагнення до фізичного, психічного та морального саморозвитку, хоча й не завжди. Щодо високого рівня, то йдеться про глибоке розуміння значення здоров'я як загальнолюдської цінності, необхідність вироблення власної індивідуальної програми життєдіяльності.

Ключові слова: здоров'язберезувальна компетентність, майбутні офіцери кримінально-виконавчої служби, виконання службових обов'язків, діагностичний інструментарій, критерії, показники, рівні сформованості, саморозвиток.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Проблема формування ціннісного ставлення до здоров'я та здорового способу життя є однією з пріоритетних на сучасному етапі діяльності навчальних закладів, у яких здійснюється підготовка майбутніх фахівців правоохоронної системи України. Про це свідчать відомчі нормативно-правові документи, постанови Верховної Ради України, накази Міністерства освіти і науки, Міністерства охорони здоров'я України, а також положення Концепції Загальнодержавної програми «Здоров'я 2020: український вимір» і Національної стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація».

Сучасна пенітенціарна освіта повинна орієнтувати майбутнього офіцера на необхідність здорового способу життя та підтримання психіч-

ного здоров'я, формувати у нього здатність бути відповідальним за своє здоров'я, уміння володіти технологіями позитивного мислення та емоційної культури, готовності до фізичного та духовного саморозвитку. Закінчуючи навчальний заклад, офіцер повинен володіти здоров'язберезувальною компетентністю, що дозволить йому якомога довше бути здоровою людиною та якісно виконувати свої професійні обов'язки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення зазначеної проблеми та на які опирається автор. Для вибору критеріїв дослідники зазвичай використовують переважно компонентну структуру досліджуваного феномену, що повністю збігається із сутністю кожного компонента. Зокрема, Р. Безрукавий, зважаючи на те, що у Малій медичній енциклопедії здоров'я потрактовано як природний стан

організму, що є вираженням його досконалої саморегуляції, гармонійної взаємодії усіх органів і систем та динамічної рівноваги із навколишнім середовищем, пропонує вважати критеріями здоров'я такі поняття: для соматичного й фізичного здоров'я – «я можу»; для психічного здоров'я – «я хочу»; для морального здоров'я – «я повинен» [1, с. 15].

Дослідник О. Ландо вважає, що про сформованість здоров'язбережувальної компетентності можна говорити тоді, коли особистість не тільки усвідомлює цінність здоров'я, вмотивована до здоров'язбережувальної діяльності, володіє знаннями про здоров'я та здоровий спосіб життя, але й використовує набуті знання і вміння у практичній діяльності [2, с. 57]. Ю. Драгнєв для діагностування стану сформованості культури здоров'я студентів в умовах комп'ютеризації навчання пропонує використовувати три аспекти індивідуального здоров'я: духовний аспект здоров'я, психічний аспект здоров'я та фізичний аспект здоров'я [3, с. 8–9].

Співвідносячи компоненти культури здоров'я старшокласників, Г. Капранова визначила декілька критеріїв сформованості їх культури здоров'я: валеологічну освіченість (знання захворювань та їх профілактики; шкідливих звичок й умінь їх попередження, сутності здоров'я й здорового способу життя), валеологічну свідомість (розуміння цінності здоров'я для особистості, мотивація до здорового способу життя) й валеологічну поведінку, тобто здоровий спосіб життя (дотримання режиму дня, режиму сну, рухова активність, нервово-психічна рівновага) [4, с. 8–9].

Критеріями культури здоров'я студентів Г. Кривошеєва називає соціальну відповідальність (зацікавленість навчанням, партнерськими відносинами з викладачами і товаришами, стосунки у родині), медико-валеологічна грамотність (знання і вміння, необхідні для підтримання здоров'я), фізичне здоров'я (відповідність маси тіла зросту, типу статури, частота гострих захворювань), психічне здоров'я («Я-концепція», вміння вирішувати стресові ситуації, володіння методиками із зняття розумової втоми), спосіб життя (рухова активність, гігієна харчування, відсутність шкідливих звичок, культура розумової праці, сон) [5, с. 6].

Учений К. Пантелєєв застосовує такі критерії та відповідні їм показники сформованості культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників: когнітивний (сукупність знань і уявлень у галузі здоров'язбереження в соціальному, духовному, психічному й фізичному аспектах), мотиваційний (цінності здоров'язбереження, мотивація до збереження власного здоров'я), діяльнісний (досвід використання загальних і прикладних знань щодо збереження і зміцнення здоров'я, рівень фізичної активності) та рефлексивний (здатність адекватно оцінювати результати здорового способу життя, здатність до саморегу-

ляції фізичного і психічного стану та самоаналізу) [6, с. 79–80].

Загалом дослідники звертають увагу на необхідність урахування мотиваційного, когнітивного та діяльнісного складників здоров'язбережувальної компетентності.

Метою статті є характеристика критеріїв, показників та рівнів сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх офіцерів державної кримінально-виконавчої служби.

Виклад основного матеріалу статті. З урахуванням результатів аналізу науково-педагогічної літератури, а також особливостей професійної діяльності офіцерів кримінально-виконавчої служби, структури їх здоров'язбережувальної компетентності можна стверджувати, що про сформованість їх здоров'язбережувальної компетентності можна зробити висновок на основі оцінки мотивації до збереження свого здоров'я, визнання цінностей здорового способу життя, знань, умінь і навичок, необхідних для належної здоров'язбережувальної діяльності. З огляду на це для з'ясування сформованості у майбутніх офіцерів кримінально-виконавчої служби здоров'язбережувальної компетентності доцільно виокремити мотиваційний, когнітивний та діяльнісний критерії, які за своїм змістом ідентичні структурним компонентам здоров'язбережувальної компетентності.

Щодо мотиваційного критерію, то враховано, що для формування здоров'язбережувальної компетентності важливе значення має прагнення самих курсантів вести здоровий спосіб життя, усвідомлення ними значення здоров'я, позитивне та відповідальне ставлення до свого здоров'я, вмотивованість до здоров'язбережувальної діяльності, до здорового способу життя. Без внутрішньої переконаності у перевагах та необхідності здорового способу життя майже не можливо примусити майбутнього офіцера працювати над своєю здоров'язбережувальною компетентністю. Мотиваційний критерій стосується також особистісних характеристик майбутніх офіцерів, які дозволяють належним чином здійснювати здоров'язбережувальну діяльність. Йдеться про почуття особистої відповідальності за збереження і зміцнення власного здоров'я і здоров'я засуджених, гуманізм, уважність, доброзичливість, дисциплінованість, вимогливість до себе, принциповість, скромність, об'єктивність, самокритичність, здатність протистояти професійним деформаціям, високу моральну культуру, терпеливість і наполегливість.

Мотиваційному критерію сформованості здоров'язбережувальної компетентності відповідають такі показники:

1) розуміння значення здоров'я як загальнолюдської цінності; необхідності вироблення власної індивідуальної програми життєдіяльності;

2) відповідальне та позитивне ціннісне ставлення до власного здоров'я й здоров'я інших людей, зокрема колег і засуджених, прагнення до фізичного, психічного і морального саморозвитку;

3) стійкі пізнавальні інтереси в сфері здорового способу життя та здоров'язбереження;

4) особистісні якості, необхідні для здоров'язбережувальної діяльності (доброзичливість, дисциплінованість, вимогливість до себе, принциповість, здатність протистояти професійним деформаціям, терпеливість і наполегливість).

Когнітивний критерій характеризує сукупність знань про здоров'язбереження і здоровий спосіб життя. Це насамперед необхідні спеціальні знання в галузі здоров'язбереження, гігієни, медико-соціальних основ здоров'я, соціально-гігієнічної проблематики його порушень та ін. Когнітивному критерію сформованості здоров'язбережувальної компетентності відповідають такі показники:

1) знання сутності основних філософських концепцій здоров'я, загальної теорії здоров'я та здорового способу життя;

2) знання основ соціального та психічного здоров'я, основних профілактичних заходів щодо збереження здоров'я;

3) обізнаність про шляхи і засоби підтримки та зміцнення високої працездатності, засоби фізичного і духовного самовдосконалення;

4) знання основ власної безпечної життєдіяльності та засуджених, методики оцінки стану свого здоров'я за допомогою різних методів дослідження.

Діяльнісний критерій стосується вмінь майбутніх офіцерів використовувати набуті знання для побудови власної програми життєдіяльності, яка допоможе визначати місце здоров'я та цінностей здоров'язбереження у житті людини. Йдеться також про володіння технологіями позитивного мислення та технологіями культури емоцій; уміння адекватного самоаналізу стану свого фізичного, соціального та психічного здоров'я; намагання досягти зовнішньої і внутрішньої гармонії, спрямованість на фізичний, психічний і моральний саморозвиток. У цьому випадку визначено, що діяльнісному критерію сформованості здоров'язбережувальної компетентності відповідають такі показники:

1) дотримання принципів здорового способу життя, піклування про власне здоров'я та здоров'я засуджених;

2) володіння елементами психологічної грамотності, технологіями позитивного мислення та емоційної культури;

3) уміння долати стресові ситуації, негативний вплив емоційних перевантажень, шкідливих звичок;

4) володіння способами фізичного самовдосконалення, емоційної саморегуляції, самопідтримки й самоконтролю; уміння визначати перспективні цілі для саморозвитку.

Для діагностування рівнів сформованості здоров'язбережувальної компетентності дослідники пропонують декілька підходів. Так, наприклад, Л. Соколенко для оцінки сформованості культури здорового способу життя студентів вищих навчальних закладів пропонує використовувати чотирирівневу систему (високий, оптимальний, середній, низький рівні) [7, с. 9]. Більшість дослідників використовують трирівневу шкалу. Зокрема, три рівні (високий, середній та низький) сформованості культури здоров'я студентів в умовах комп'ютеризації навчання виокремлює Ю. Драгнєв [3, с. 9], Г. Капранова [4, с. 9], Г. Кривошеєва [5, с. 7), К. Пантелєєв [6, с. 80–81]. Використання зазначених напрацювань дозволило визначити три рівні сформованості здоров'язбережувальної компетентності у майбутніх офіцерів кримінально-виконавчої служби: високий, достатній і критичний.

Курсанти з критичним рівнем сформованості здоров'язбережувальної компетентності не розуміють значення здоров'я як загальнолюдської цінності, необхідності вироблення власної індивідуальної програми життєдіяльності. Такі курсанти безвідповідально ставляться до власного здоров'я й здоров'я інших людей, зокрема колег і засуджених, не прагнуть до фізичного, психічного і морального саморозвитку. У них немає стійких пізнавальних інтересів у сфері здорового способу життя та здоров'язбереження.

Такі курсанти не знають сутності основних філософських концепцій здоров'я, загальної теорії здоров'я та здорового способу життя, основ соціального та психічного здоров'я, основних профілактичних заходів щодо збереження здоров'я. Вони не обізнані про шляхи і засоби підтримки та зміцнення високої працездатності, засоби фізичного і духовного самовдосконалення, про основи власної безпечної життєдіяльності та засуджених, методику оцінки стану свого здоров'я за допомогою різних методів дослідження.

Курсанти з таким рівнем здоров'язбережувальної компетентності не дотримуються принципів здорового способу життя, не піклуються про власне здоров'я та здоров'я засуджених. Вони не володіють елементами психологічної грамотності, технологіями позитивного мислення та емоційної культури, не уміють долати стресові ситуації, негативний вплив емоційних перевантажень, шкідливих звичок, не володіють способами фізичного самовдосконалення, емоційної саморегуляції, самопідтримки й самоконтролю, не здатні визначати перспективні цілі для саморозвитку.

Курсанти з достатнім рівнем сформованості здоров'язбережувальної компетентності здебільшого розуміють значення здоров'я як загальнолюдської цінності, необхідність вироблення власної індивідуальної програми життєдіяльності. Вони переважно відповідально та позитивно

ставляться до власного здоров'я й здоров'я інших людей, зокрема колег і засуджених, хоча прагнуть до фізичного, психічного і морального саморозвитку від випадку до випадку. Такі курсанти часто мають нестійкі пізнавальні інтереси в сфері здорового способу життя та здоров'язбереження.

Курсанти неглибоко знають сутність основних філософських концепцій здоров'я, загальних теорій здоров'я та здорового способу життя, основи соціального та психічного здоров'я, основні профілактичні заходи щодо збереження здоров'я. Вони здебільшого обізнані про шляхи і засоби підтримки та зміцнення високої працездатності, засоби фізичного і духовного самовдосконалення, знають дещо з основ власної безпечної життєдіяльності та засуджених, методики оцінки стану свого здоров'я за допомогою окремих методів дослідження.

Такі курсанти ситуативно дотримуються принципів здорового способу життя, піклуються про власне здоров'я та здоров'я засуджених. Вони володіють окремими елементами психологічної грамотності, технологіями позитивного мислення та емоційної культури, здебільшого уміють долати стресові ситуації, негативний вплив емоційних перевантажень, шкідливих звичок, володіють деякими способами фізичного самовдосконалення, емоційної саморегуляції, самопідтримки й самоконтролю, здатні визначати окремі перспективні цілі для саморозвитку.

Курсанти з високим рівнем сформованості здоров'язбережувальної компетентності глибоко розуміють значення здоров'я як загальнолюдської цінності, необхідність вироблення власної індивідуальної програми життєдіяльності. Вони завжди відповідально та позитивно ставляться до власного здоров'я й здоров'я інших людей, зокрема колег і засуджених, завжди прагнуть до фізичного, психічного і морального саморозвитку. Такі курсанти мають стійкі пізнавальні інтереси в сфері здорового способу життя та здоров'язбереження.

Курсанти всесторонньо знають сутність основних філософських концепцій здоров'я, загальні теорії здоров'я та здорового способу життя, основи соціального та психічного здоров'я, основні профілактичні заходи щодо збереження здоров'я. Вони глибоко обізнані про шляхи і засоби підтримки та зміцнення високої працездатності, засоби фізичного і духовного самовдосконалення, знають основи власної безпечної життєдіяльності та засуджених, методики оцінки стану свого здоров'я за допомогою різних методів дослідження.

Такі курсанти завжди дотримуються принципів здорового способу життя, піклуються про власне здоров'я та здоров'я засуджених. Вони володіють багатьма елементами психологічної грамотності, технологіями позитивного мислення й емоційної культури, уміють долати стресові ситуації, негативний вплив емоційних перевантажень, шкідливих звичок, володіють різними способами

фізичного самовдосконалення, емоційної саморегуляції, самопідтримки й самоконтролю, здатні визначати перспективні цілі для саморозвитку.

Висновки. Урахування результатів аналізу наукової літератури, специфіки професійної діяльності офіцерів кримінально-виконавчої служби дозволяють стверджувати, що сформованість їх здоров'язбережувальної компетентності необхідно оцінювати за трьома критеріями, які характеризують структурні компоненти здоров'язбережувальної компетентності, насамперед мотиваційним, когнітивним та діяльнісним. З використанням зазначених критеріїв можна виокремити три рівні сформованості здоров'язбережувальної компетентності: критичний, достатній і високий.

Перспективами подальших наукових розвідок є визначення стану сформованості здоров'язбережувальної компетентності у майбутніх офіцерів кримінально-виконавчої служби.

Список використаної літератури:

1. Безрукавий Р.В. Здоров'язберігаючі навчальні технології як технологічна основа здоров'язберігаючої педагогіки. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2012. № 22(2). С. 12–18. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2012_22\(2\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2012_22(2)_4) (дата звернення: 31.03.2019).
2. Ландо О.А. Здоров'язберігальна компетентність майбутніх учителів початкових класів: поняття і структура. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2013. Вип. 39. С. 56–62. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PVSSh_2013_39_13 (дата звернення: 31.03.2019).
3. Драгнєв Ю.В. Формування культури здоров'я студентів в умовах комп'ютеризації навчання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2008. 20 с.
4. Капранова Г.В. Формування культури здоров'я у старшокласників загальноосвітньої школи промислового міста : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2010. 22 с.
5. Кривошеєва Г.Л. Формування культури здоров'я студентів університету : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Луган. держ. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2001. 20 с.
6. Пантелєєв К.В. Формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2018. 159 с.
7. Соколенко Л.С. Формування культури здорового способу життя студентів вищих навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. Умань, 2011. 20 с.

Sheremeta O. Criteria, indicators and levels of development of health-preserving competence of future officers of the State Criminal-Executive Service

High-quality performance of official duties by the officers of the State Criminal-Executive Service provides for a healthy lifestyle, maintaining mental health, readiness for physical and spiritual self-development, that is, for having health-preserving competence, which is the key to one's own good health and high-quality performance of professional duties. The article presents the diagnostic toolkit for determining the formation of the health-preserving competence to future officers of the State Criminal-Executive Service. According to the author, the conclusion about the state of the formation of health preserving competence can be made on the basis of assessment of motivation to recognize the values of a healthy lifestyle, skills and abilities that are necessary for health-preserving activities. The author considers it expedient to single out three criteria for health protection competence, identical in content to its structural components. These criteria were determined as motivational, cognitive and activity. The article presents a detailed description of each of the proposed criteria. The motivational criterion concerns a positive and responsible attitude to one's own health, inner conviction in the advantages and necessity of a healthy lifestyle. The cognitive criterion characterizes a set of knowledge in the field of healthcare, hygiene, medical and social basis of health, etc. As for the activity criterion, the article states that it concerns the practical application of technologies of positive thinking, the ability to self-analysis of the state of physical, social and mental health. The article highlights the relevant indicators of each criterion. Based on the achievements of domestic scientists and according to these criteria, three levels of formation of health-saving competence are identified: critical, sufficient and high with a detailed description of each. The critical level is the lack of knowledge of the basics of social and mental health, the means of support and strengthening of high performance, the basics of one's own safe living and life activities of prisoners. A sufficient level of health competence is the responsibility for one's own health and that of colleagues and prisoners, and the desire for physical, mental and moral development, although not always. As for the high level - it is a deep understanding of the importance of health, as universal value, the need to develop one's own individual program of life.

Key words: *health-preserving competence, future officers of the criminal-executive service, performance of official duties, diagnostic toolkit, criteria, indicators, levels of formation, self-development.*